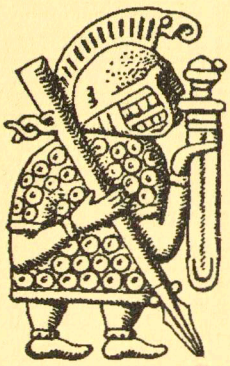

FORNVÄNNEN

JOURNAL OF SWEDISH ANTIQUARIAN RESEARCH

UbiR, YbiR, ybir : är det U485 Ofeg Öpir?
Herschend, Frands
Fornvännen 93:2, 97-111
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1998_097
Ingår i: samla.raa.se

ubiʀ, ybiʀ, ybir – är det U485 *Ofeg Öpir*?

Av Frands Herschend

Herschend, F., 1998. **ubiʀ, ybiʀ, ybir**—är det U485 *Ofeg Öpir*? (**ubiʀ, ybiʀ, ybir**—is it U485 *Ofeg Öpir*?) *Fornvännen 93.* Stockholm.

The paper discusses whether the three signatures quoted in the title refer to one or more rune-carvers. The investigation takes as its point of departure Marit Åhlén's dissertation *Runristaren Öpir. En monografi* (The rune-master Öpir. A monograph). A general analysis of the distribution, stylistic qualities and linguistic character of the stones in question, their ornament and text, yields the conclusion that **ubiʀ** is one person and **ybiʀ/ybir** another. The conclusion is strengthened by a more specific stylistic analysis. **Ubiʀ** seems to have been working from c. 1050 to c. 1080 ad, and **Ybiʀ/ybir** between c. 1080 and c. 1120 ad. The conclusion that there were two Öpirs is in conflict with Åhlén's thesis which presupposes that there was only one. It follows that the dangers inherent in the attribution of anonymous rune-stones to known carvers must be stressed.

Frands Herschend, Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, Sankt Eriks Torg 5, SE-753 10 Uppsala, Sweden.
E-mail: Frands.Herschend@arkeologi.uu.se.

Under vikingatiden blir konstnären, eller rättare sagt den vars hantverk i dag av många betraktas som konst, namnkunnig. Det är bl.a. skalder och runristare, yrkesmän på linje med »tegnen», den erfarne krigaren, och »styrmannen», som på så sätt blir individer. Till skillnad från den typiske yrkesmannen blir de mer kreativa eller personligt framstående ofta namnkunniga i samband med en uppdragsgivare eller mottagare av deras alster. Att yrkesutövning förbinds med individualitet är inte så märkvärdigt, ty från och med folkvandringstid framträder den enskilda människan, som bild eller namngiven individ, allt oftare. Kungar får tidigt namn och skalder, t.ex. *Widsiþ* (Malone 1962), eller guldsmeder, t.ex. *Lægæst* som gjorde det korta guldhornet (Moltke 1974, s. 143), är inte långt efter. Folkvandringstiden slår an det individuella.

Så småningom får även runristare namn och man kan tänka sig att det beror på att de påminner om en bygdeskald eller talesman. Runristaren framhåller man först sedan det blivit *comme il faut* att nämna sig själv också i relativt alldagliga sociala sammanhang, och seden är ett vackert prov på hur man under yngre järnålder förmår sprida individualitet nedåt i samhällshierarkin. Forsaringens text (jfr Brink 1997) är ett tidigt exempel på omnämnandet av en ristare och här är det tydligt att ristaren med sitt namn även bevittnar texten. Under sen vikingatid och tidig medeltid, då seden blir vanlig i Mälardalen, får omnämnandet av ristaren emellertid en konventionell karaktär som i dag speglas av termen »ristarsignatur» och vi vet därför inte så mycket om innehållet i ristarens yrkesroll.

Under medeltiden fortsätter man att komma ihåg den handlande och den skapande människans namn, men skaldeskap och ristarförmåga betraktas under några hundra år inte längre som egentligen individualiserande. Ristarna möter därför anonymitetens mothugg och delar således öde med de bönder som var

deras uppdragsgivare. Det ligger nära till hands att se ristarnas korta period av namnkunnighet som ett fenomen i skarven mellan den sena järnålderns och den etablerade medeltidens ideologiska komplex. Ristarna glider från en position som individer, dvs. enskilda personer med ett visst inflytande och tolkningsföreträde i förhållande till sin produkt, till en position som individuerade, dvs. enskilda, men anonyma representanter för en viss hantverksfunktion. Kanske är ristarnas hastigt uppblossande individualitet ett tecken på dess omedelbart förestående försvinnande.

Det ligger också nära till hands att dra en parallell mellan runstenstidens ristare och tidens kvinnor, som tycks mer namngivna och offentligt betydelsefulla just i de århundraden, då hedendom utvecklar sig till det vi förstår med kristendom. I samband med religionsbyte tycks fenomenet för kvinnors del vara generellt (Gräslund 1997).

Alla hantverk är inte lika lämpade för anonymitet. Anledningen till att vi kommer ihåg skalden och det poetiska hantverket t.ex. skall sökas däri att han eller hon arbetar med språket på ett sådant sätt att vi just mot bakgrund av vår egen förmåga att uttrycka oss finner det minnesvärt. Runristarnas hantverk å andra sidan har inte samma förutsättningar att beröra oss personligen, eftersom ristarna framställer de traditionella mönster de fått i uppdrag att skapa mer genom idogt arbete än i kraft av fallenhet. Hågkomst är lätt att fläta in i en runstenstext, allt för lätt i förhållande till den bildskapande och språkliga förmåga som behövs för att fullborda en runsten, och i många fall står ristarens namn inte heller med för att betyga några konstnärliga kvalitéer. I själva verket är en Öpirs hantverk därför så konventionellt eller överenskommet i jämförelse med mycken skaldediktning att han utan sitt eget utpekande av sig själv skulle ha varit glömd. Om det finns någon tendens till konst i en runsten, så finner man den möjligtvis i själva ornamentet, som i samband med att texten med tiden blir mer och mer förutsägbar, blir välgjort och formsäkert varvid också ristarsignaturen blir vanligare.

När runristaren Öpir kan nämna sig på en runsten ligger skälet till att det går an *främst* i den allmänna tendensen i konventionella runstensmonument, det eventuella konstnärskapet är därför av mindre betydelse. Därför har vi anledning att fråga oss hur en person som Öpir uppfattade sig i förhållande till sig själv och sitt uppdrag. Vad bestämde han? Vad bestämde hans uppdragsgivare? Är *Öpir risti*, eller *rþ runaR Öpir*, intressanta uttalanden av personen Öpir eller ett uttryck för den förbrukning av symbolvärden (genom ständig upprepning) som allmänt sett kännetecknar det mälardalska runstensmodet? Vilken form av individualitet ligger det överhuvudtaget i signaturerna **ubiʀ**, **ybiʀ**, **ybir**?

Skilda förhållningssätt – skilda problem

Ovanstående inledning kan sägas vara tidstypisk för en arkeolog, men det gör egentligen inte så mycket, ty det saknas inte runologiska studier som genomsyras av en helt annan forskningstradition än den som gömmer sig bakom inledningen. Stefan E. Hagenfeldts och Rune Palms: *Sandstone Runestones. The use of sandstone for erected runestones* (1996), liksom Marit Åhléns: *Runristaren Öpir. En monografi* (1997), representerar båda färska exempel på en »icke-arkeologisk» tradition och även om de är värdefulla arbeten, fyllda av kunskap och insikt, så måste de likväl utsättas för en viss principiell kritik. Den kan komma att framstå som »i sak» irrelevant, men då skall man betänka att den ena eller andra »saken» inte är så viktig, ty egentligen är det blott en fråga om att framställa något eller några av de vetenskapliga problemen i arbetena i en annan dager.

Jag har tidigare, i en recension av Hagenfeldt & Palm (1996) (Herschend 1997), gett uttryck för denna form av kritik. Då var det i samband med bruket av dikotomier, deras värde som analytiska redskap och deras värde som modeller för tolkning av kulturhistoriska sakförhållanden. Nu gäller det i stället den tendens som finns hos Marit Åhlén att som utgångspunkt hålla för sant vad som egentligen skulle göra sig bättre som slutsats.

Frågan är enkel nog: Är det samma människa som på runristningar tecknas eller tecknar sig **ubiʀ**, **ybiʀ** och **ybir**?

Kallar man sitt arbete *Runristaren Öpir. En monografi*, så visar inte minst undertiteln att svaret på frågan är: »Ja!» ty här är »monografi» använt i sin huvudbetydelse. Det betecknar en skrift om ett enskilt ämne eller en enskild person som framstår som så säregen att han, för oftast är det ju en han, motsvarar såväl personlighet som begrepp.

Sedan Åhlén visat att den Öpir som ristade Sö11 och hedersmannan »den gode Öpir», som omtalas på en sten på Aspa tingsplats, varit andra än den produktive ristaren i Uppland (Åhlén 1997, s. 27 ff.), framgår det på många ställen att Åhlén utgår från att **ubiʀ, ybiʀ** och **ybir** är en och samma Öpir: »Någon vikt vid stavningen av sitt eget namn har Öpir uppenbarligen inte lagt: både den inledande vokalrunan och den avslutande konsonantrunan varieras» (Åhlén 1997, s. 103).

Så skriver man bara om man finner de olika stavningarna vara just uttryck för en delvis slumpmässig eller humörbunden variation mellan så väl **u** och **y** som **ʀ** och **r**. Men vore det så, varför råkade han då aldrig skriva sig **ubir**? Ser vi på hur vanliga de tre andra formerna är, och försöker vi ta hänsyn till att vi inte kan veta hur teoretiskt slumpartat valet mellan tecknen kan ha tett sig för Öpir, kunde vi ändå utan att förvånas ha funnit mellan 3 och 6 fall av den saknade formen. Den saknaden räcker för undran, och vi bör fråga oss om Öpir kanske förändrades med tiden eller om de skilda stavningarna betecknar flera olika personer.

Undersökningen – den generella nivån

När frågan uppkommit är det naturligt att utgå från Åhléns grundmaterial och inte från början bortse från stenar som hänvisar till Öpir. Åhlén utesluter tre texter vari man antingen ser att det står eller misstänker att det kanske skulle kunna ha stått »Öpir rådde runorna» (ack.) snarare än det tydligare »rådde för runorna» (dat.). Hon finner att den makt över det färdiga resultatet, som uttrycket i ackusativ implicerar, är så liten att uttrycket inte kan jämföras med att man säger sig »ha ristat».

Någon bestämd åsikt om vad »råda» betytt i ovannämnda formel är svår att hävda och det är farligt att gå för djupt i ordens betydelse när man inte finner att den språkliga skillnaden mellan »ristade» och »ristade runa», som ristare ofta oprecist skriver, innebär någon som helst betydelseskillnad, trots monumentens av och till (egentligen med tiden) mycket påtagliga uppdelning i en rent skriftlig och en rent ornamental beståndsdel.

Vi måste finna oss i att precisionen i runstenstexterna kan vara något vacklande inte minst i fråga om grammatik, om vi pressar dem, och därför bör vi, vad vi än i rimlighetens namn kan tycka om en precisare men oavgörbar mening, utgå från materialet och konstatera att man, som varande Öpir, kan signera en sten genom att säga sig »råda runor». Det måste också påpekas att de tre ristningar som får lämna urvalet (Åhlén 1997, s. 60 f.) alla karakteriseras av stavningen **ubiʀ**. Som en underström i Åhléns resonemang ligger det, enligt mitt sätt att se, något alldeles riktigt, nämligen det förhållande att texter signerade **ubiʀ** är avvikande.

Låt oss nu av metodiska skäl tala om de tre signaturerna och först se på deras spridning (Fig. 1*a–c*). **Ubiʀ** finns huvudsakligen längs Fyrisån och vid Ekoln, därtill på spridda uppdrag i Norrtäljetrakten, i Vallentuna och i Gästrikland. Men i Ed, Solna, Fresta, Hammarby m.fl. runstenstäta socknar finns signaturen inte. **Ybiʀ** och **ybir** är däremot vanliga i denna koncentration av runstenar i sydöstra Uppland. De fördelar sig lika trots att den ena signaturen, **ybiʀ**, är dubbelt så vanlig som den andra. Signaturernas andra huvudområde är Uppsalaslätten och där sprids de bättre än **ubiʀ**. Så är dock inte fallet längst österut där de, med tanke på hur talrika de tillsammans är, borde ha varit vanligare är **ubiʀ**. Om de tre signaturerna skall stå för samme ristare, är bristen på **ubiʀ** i sydöstra Uppland svår att förklare och svårigheterna ökas av att de två andra signaturerna sprider sig just så som man skulle förvänta sig om de betecknade samme ristare.

Ser vi på stildateringarna av de aktuella monumenten så kan redan Anne-Sofie Gräslunds mönster (1991; 1992) visa skillnaden mellan signaturerna (tabell 1). I fördelningen ligger det en anledning att senare gå in på en precisare analys av stil och design (jfr *Undersökningen – den stilistiska nivån*).

Tabell 1. Signaturernas stilkronologiska fördelning, Absoluta tal och procent. — Style-chronological distribution of the signatures. Absolute numbers and percent.

	Pr 2	*Pr 3*	*Pr 4*	*Pr 5*	*Pr 2-5*
ubiʀ	1 (9)	5 (46)	4 (36)	1 (9)	11 (100)
ybiʀ		1 (4)	15 (69)	6 (27)	22 (100)
ybir			4 (33)	8 (67)	11 (100)

Tabell 2. Runstenstexterna bakom de tre signaturerna. — The rune-stone texts behind the three signatures.

ubiʀ	Gs4; U181; U565; U566; U687; U893; U896; U926; U940; U961; U1022.
ybiʀ	U23; U36; U104; U118; U122; U168; U210; U262; U279; U287; U315; U462; U485; U489; U544; U898; U922; U970; U984; U993; U1063; U1100; U1106; U1159; U1177.
ybir	Sö308; U142; U179; U229; U288; U307; U541; U880; U973; U1034; U1072; UFV48; UFV76.

Tabell 3. Signaturernas förhållande till monumentets tillkomst. Absoluta tal och procent. — The relation between the signatures and the creation of the monuments. Absolute numbers and percent.

	rådde rr.	*ristade rr.*	*ristade*	*ristaren**	*högg*	*ombads*	*Alla*
ubiʀ	2 (17)	5 (42)	4 (33)	1 (8)			11 (100)
ybiʀ		7 (35)	11 (55)		2 (5)	2 (5)	22 (100)
ybir		3 (25)	8 (67)			1 (8)	11 (100)

*Uttrycket på U961, **en Ubiʀ**, »och Öpir», sannolikt underförstått ordet »rådde».

Signaturen **ubiʀ** sitter på de stilistiskt sett äldsta stenarna men *även* på en Pr 5-sten. Inte desto mindre kan man mot bakgrund av de absoluta dateringarna av stilarna tänka sig en mansålder bakom denna produktion, eftersom ristningarna går att utföra mellan 1050 och 1090 e.Kr. Det är å andra sidan sannolikt att de två andra signaturerna börjat användas kring 1070, och rimligt, p.g.a. det relativt stora antalet Pr 5-ornament, att flera av de stenar som signerats **ybir** tillverkats på 1120-talet. Att en runristare skulle ha gjort några stenar i 60-årsåldern är möjligt, men att han med oförminskad kraft skulle ha ristat också i 90-årsåldern är föga troligt. Det verkar alltså som om det bakom signaturerna, av kronologiska skäl, är tal om minst två personer: en **ubiʀ** och sannolikt en **ybiʀ** eller **ybir**.

Vänder vi oss till det språkliga innehållet finner man, naturligtvis, om man med hjälp av nyckeln i tabell 2 kontrollerar det hos Åhlén (1997, s. 38 ff.) och hos Peterson (1994), mycket likartat i de tre populationerna. Det gäller också den grundläggande strukturen hos ordbruket. Drygt 30 procent av orden är således namn och ca 10 procent etiketter på avlidna. Därtill ingår ca 20 procent av orden i resarformler. Det finns alltså inget stort spelrum för personlig olikhet.

Mycket av det som tas upp nedan har Åhlén redan redogjort för och diskuterat och egentligen är det mest en fråga om att upprepa flera av hennes resonemang mot bakgrund av den annorlunda materialuppdelningen. Ser vi därför först på de ord som beskriver det sätt varpå

Tabell 4. Fördelningen av orden **at** och **æftiʀ** samt **ok** i samband med signaturerna. Absoluta tal och procent. — The distribution of the words **at/æftiʀ** and **ok** in connection withthe signatures. Absolute numbers and per cent.

Namn	*at/æftiʀ*	*ok*
ubiʀ	19 (10,4)	20 (11,0)
ybiʀ	26 (8,1)	36 (11,2)
ybir	13 (7,3)	16 (8,9)

Tabell 5. Den relativa balansen mellan **at** och **æftiʀ** och stavningen av **æftiʀ** och stavningen av **ok**. Absoluta tal och procent. — The relative balance between *at* and *æftiʀ* and the spelling of *æftiʀ* and of *ok*. Absolute numbers and per cent.

Namn	*at*	*æftiʀ*	**aftiʀ**	**iftiʀ**	**eftiʀ**	**auk**	**uk**
ubiR	13 (68)	6 (32)	1 (17)	5 (83)		6 (30)	14 (70)
ybiR	14 (54)	12 (46)		6 (50)	6 (50)	6 (17)	30 (83)
ybir	6 (46)	7 (54)		3 (43)	4 (57)	3 (12)	13 (88)

signaturen kom att deltaga i monumentets tillkomst, upptäcker vi, i tabell 3, följande:

Man kan säga att »runorna» är viktigare för **ubiʀ** än för de två andra signaturerna, för vilka själva ristandet och huggandet är det som oftast pekas ut. Detta att man *omber* någon att rista för sig är ett sent drag i runstenstraditionen och ett uttryck för den avlidnes dispositioner i levande livet inför sin död. Det är en del av den testamentariska idén som syftar till att låta den avlidne ha ett ord med i laget också efter sin död. Han vill med andra ord göra sig oberoende av den fristående värdering inom familjen som ligger bakom den traditionella runstenen. Hur vi än ser på orsakerna till skillnaden, så finns den där mellan **ubiʀ** och de två andra. Den kan vara både kronologiskt och personligt betingat.

Olikheter mellan de tre textgrupperna, så väl som generella drag i runstenstexternas utveckling, kommer till uttryck i bruket av prepositionerna *at* och *æftiʀ* och i stavningen av *æftiʀ*. De två prepositionerna blir överlag mer sällsynta från **ubiʀ** över **ybiʀ** till **ybir**. Samman sak gäller konjunktionen *ok* (jfr tabell 4).

Skälet till dessa förändringar ligger i att de texter, som *frångår* den traditionella minnesformeln och bruket att nämna flera sidoordnade personer i samma text, relativt sett blir flera då formuleringar som »här ligger NN» eller »NN bad Öpir rista» vinner inpass. Det är den gradvisa förskjutningen från minnessten till gravsten som blir uppenbar i dessa formuleringar.

Vänder vi oss i stället till de bevekelsegrunder som ligger bakom valet mellan *at* och *æftiʀ*, till stavningen av *æftiʀ* samt till stavningen av »och» – dvs. valet mellan *auk* eller *uk* – så bottnar dessa skillnader i stället i drag som i det stora perspektivet är uttryck för språkliga förändringar över tid, samtidigt med att de i de aktuella fallen också kan vara uttryck för skillnader mellan människor som lever ungefär samtidigt. Människor som av en mängd okända anledningar förhåller sig olika till ordens stavning (tabell 5).

Som vi tidigare sett är skillnaden också här liten mellan **ybiʀ** och **ybir** medan **ubiʀ** hör till texter som avviker. Det kan finnas kronologiskt bundna preferenser i dessa ordbruk och stavningar, men dialektala, sociala eller personliga skillnader kan också tänkas. Kanske har vi ett exempel på det senare i det förhållandet att **ubiʀ** aldrig skriver *risa* för *raisa*.

Det drag som tydligast tycks visa en individuell, personlig, skillnad är emellertid bruket av den »omotiverade» **h**-runan. Det finns två sätt att förhålla sig till denna egenhet. Man kan som Åhlén gå igenom fallen i syfte att finna de säkert icke-etymologiska, men man kan också ta upp alla fall där bruket av **h**-runan är etymologiskt avvikande eller så förvirrande att man inte genomskådar vad ristaren menat. Det finns i mitt tycke skäl att göra det senare, även då det gäller personnamn, ty onödiga **h**-runor är ovanliga och därför är de anmärkningsvärda också när de bara förvirrar. Det visar sig, om man kontrollerar saken hos Lena Peterson (1994), att även tänkbara felristningar är mycket sällsynta. Det förekommer således bara någon enstaka gång i runordsregistret att en ristare oavsiktligt skapar en **h**-runa genom att korrigera en felaktig **n**-runa till en **a**-runa, vilket teoretiskt skulle kunna vara förklaringen till stavningen *hustr* för *austr* i tabell 6. I detta fall är stavningen med **h**-runa alltså inte uppenbart etymologisk, men den är inte desto mindre påtagligt avvikande.

Tabell 6. Det omotiverade bruket av **h**-runor. — The improper use of the **h**-rune.

Ybiʀ		**Ybir**	
huaru	de var		
hustr	väster el. öster	*Huastr*	väster el. öster
hut	ut		
hut	ut		
Huikiar	Vigæirr		
Khulu	Gullaug?		
Han	han, vanl. *an*		
		...unhuki	ett namn ev. *-ungi*
		Huta	Udda

Tabell 7. **ʀ**- eller **r**-runa i samband med **gæiʀ(ʀ)**, **diæfʀ**, **ulfʀ**, **(o)fæigʀ**, **læifʀ**, **ælifʀ** och sammansättningar med dessa ord. Urval: stildaterade stenar mellan U 296 och U 1181. Absoluta tal och procent. — **ʀ**- or **r**-rune in connection with **gæiʀ(ʀ)**, **diæfʀ**, **ulfʀ**, **(o)fæigʀ**, **læifʀ**, **ælifʀ** and compounds thereof. Sample: Style dated rune-stones between U 296 and 1181. Absolute numbers and per cent.

Stilgrupper	**ʀ**-*runa*	**r**-*runa*	*Relationen* **ʀ : r**
Rak Pr 2	16 (34,0)	14 (18,2)	1 : 0,53
Pr 3	15 (31,9)	26 (33,8)	1 : 1,06
Pr 4	15 (31,9)	26 (33,8)	1 : 1,06
Pr 5	1 (2,2)	11 (14,3)	1 : 6,50
Summa:	47 (100,0)	77 (100,1)	1 : 1,00

Det är endast **ybiʀ** och **ybir** som kan associeras med dessa **h**-runor och trots att draget inte med säkerhet gör **ybiʀ** och **ybir** till samma person, därtill skulle det krävas en större mängd tydligt icke-etymologiska **h**-runor, så gör det i alla fall identiteten sannolik samtidigt med att ytterligare en gång skillnaden mot **ubiʀ** blir tydlig. **Ubiʀ** associeras i sin tur med andra mycket avvikande stavningar, men det är speciellt bruket av **f**-runan som är udda: *fira* för *gærva* och *i fitafaþum* för *i hvitavaðum*. Därutöver upptäcker man hos **ubiʀ** runföljder som tyder på dyslexi. Han skriver t.ex. **althrn** för Halfdan? och **ilhutfakaþur** för **ilhutka faþur**? dvs. *Illuga faður*.

Var för sig skiljer inget av de ovannämnda dragen signaturerna åt så som man finner personligheter vara skilda, men tillsammans leder de ändå till att **ubiʀ** framstår som signatur för *en* individ och **ybiʀ** eller **ybir** som signatur för en *annan*.

Det finns kronologisk skillnad mellan alla tre signaturerna, men **ubiʀ**-texter och **ubiʀ**-ornamentik tycks präglade av så speciella drag i jämförelse med de andra två att det är svårt att tala om en enda människas utveckling, även om en sådan utveckling skulle kunna vara möjlig. Den kronologiska skillnaden mellan **ybiʀ** och **ybir** är å andra sidan liten, så liten att man i stället bör framhäva att den möjliga (stil)kronologiska överlappningen är stor. Här kan det mycket väl vara tal om *en* person och hans utveckling.

Man bör emellertid fråga sig varför Öpir förändrar sin namnteckning från **ybiʀ** till **ybir** och varför denna skillnad *inte* tyder på att det ligger två personer bakom signaturen. I ett större perspektiv måste svaret sökas i ett flertal språkliga förändringar (jfr Peterson 1983) och i påverkan från det latinska alfabetet, som bl.a. visar sig i att man under 1100-talet ställer samman runorna i ett alfabet parallellt med det latinska. Därvid förlorar **ʀ**-runan sitt ljudvärde, och kommer i det medeltida runalfabetet att beteckna *y* varvid endast **r**-runan är kvar som beteckning för *r*-ljud. Sannolikt är det denna utveckling som kommer Öpir att modernisera sin signatur. Att Öpir inte är ett undantag i detta sammanhang antyds av en hastig kontroll i *Upplands Runinskrifter* av stavningen av några namn som under hela 1000-talet kunnat stavas med **ʀ** så väl som med **r** trots att **ʀ** är rätt runa (jfr tabell 7).

Den s.k. palatala **ʀ**-runan är vanligast i de äldre texterna där det finns en tydlig tendens till att använda **ʀ** oftare än **r**. Under sista hälften av 1000-talet väger det jämnt mellan de båda runorna, men när Pr 5-stilen introduceras, dvs. ca 1100 e.Kr., slutar man så gott som helt att bruka **ʀ** i de aktuella namnen. Fördelningen visar samma tendens som den i tabell 1 hos Peterson (1983), om man för jämförelsens skull bortser från hennes namnkategorier (nr 5, 6 och 13). Tendensen är den samma, men **r**-runan är vanligare i namn än i andra ord. Under 1000-talet sprider sig alltså osäkerheten om huruvida *r*-ljud skall tecknas med **ʀ**- eller **r**-runa (jfr Peterson 1983, s. 215 ff.), men förändringen ca 1100 i samband med stavningen av namn är abrupt och sker i en period då ten-

densen till differentiering av runtecknen är tydlig. Viljan till differentiering kan förklara varför man finner det orimligt att hålla sig med två **r**-runor som inte kan sägas differentiera ett ljud från ett annat. Till den allmänna utvecklingen finns det som nämnt språkliga skäl, men stavningen av namnen introducerar två förhållanden som bör ses i ett vidare perspektiv. Dels måste det diskuteras varför **r**-runan är vanligare i namn, dels varför **ʀ**-runan försvinner så hastigt, trots att jämvikt länge rått. Att **r**-runan är vanligare i namn sammanhänger sannolikt med att envar är sin egen auktoritet vad gäller dess ortografi och därför är det konventionella etymologiskt grundade motståndet mot den långsiktiga förändringen mindre. Autonomin förstärker tidens allmänna tendens, men trots det kan var och en naturligtvis förhålla sig mycket speciellt till sitt runbruk. Balle som är äldre än Öpir har t.ex. ett mer »modernt» förhållande till valet mellan **r** och **ʀ** än Öpir, eftersom han oftare använder sig av **r**-runan i de kategorier där båda använder dem (jfr Peterson 1983, tab. 1 no 1, 2, 7, 9, 10 och 11).

Vad är det då som kommer folk att ganska plötsligt ge upp ett till synes stabilt antingen-eller-läge? Det kan vi inte veta säkert och ändå ligger förklaringen knappast i snävt språkliga överväganden utan i en bredare social påverkan. Den språkliga utvecklingen går långsamt, men man kan tänka sig att just stavningen av namn i grundform, nominativ, kring år 1100 hör till en grupp av ord som skall translittereras till det latinska alfabetet och ingå i texter som i övrigt är avfattade på latin. En sådan formell och sannolikt kyrklig syn på namnet och dess ortografi skulle kunna slå igenom också i runteckningen på områden där det inte längre finns några vägande skäl att bibehålla de två runtecknen. Hur som helst är förändringen i stavningen av namnen så tydlig att det hade varit underligt om Öpir *inte* ändrat stavningen av sitt namn under den sista delen av sig karriär.

Den slutsats man rimligen bör dra, när man studerat texter och ornamentik översiktligt, är att det i sista hälften av 1000-talets Uppland funnits åtminstone två runristare som hetat Öpir. Den äldre av dessa arbetade huvudsakligen kring Uppsala, i den norra, perifera, runstenskoncentrationen (jfr Herschend 1994, fig. 19). Den yngre, som *en* gång, när han ristade i just det området där den äldre Öpir var känd, tecknade sig Ofeg Öpir, arbetade så väl i den perifera som i den centrala koncentrationen av runstenar. Det är frestande att tolka förekomsten av signaturen Ofeg Öpir som ett tecken på att man, då Ofeg Öpir började rista i det norra området, kunde känna ett visst behov av att reda ut begreppen, men att det därefter stått klart att det var skillnad på **ubiʀ** och **ybiʀ** (**ybir**). På något sätt, om än inte nödvändigtvis personligen, möts alltså de två ristarna.

Undersökningen – den stilistiska nivån

Det är rimligt att om möjligt föra den stilistiska skillnaden upp på samma komplexa nivå som den språkliga. Materialet är inte större än att ett försök kan göras utifrån en serie enkla analysteckningar av de rekonstruerbara stenarna.

Analysen är formell och betraktar stenarna som bestående av en runföljd, ett runbärande djur och en uppsättning bielement. Oftast är dessa fristående biormar, men de kan också vara tofsar och andra utväxter. Förekomsten av kors (jfr Lager 1995), den ikonografiska tolkningen (jfr Þrainsson 1994, s. 51 ff.) och detaljerna i de ganska vanliga treöglestenarnas utformning (jfr Sundquist 1996) faller utanför analysen.

Det kan vara lämpligt att till en början studera de stenar som signerats **ybiʀ** (fig. 2). De utgör den största gruppen och den kan förväntas uppvisa beröringspunkter med de två andra. Fjorton stenar lämpar sig för analys, men för att få med alla varianter vad gäller design har fragmentariska stenar och stenar som delvis rekonstruerats efter äldre teckningar dragits in i analysen. På den vågräta axeln följer uppställningen av analysteckningarna Gräslunds profilstilar, Pr 3 till Pr 5. På den lodräta axeln skiljs först stenar med huvudsakligen kantföljande text från dem vars text följer rundjurets öglor och slingor. De senare kan delas i ringlande djur, djur med tre och djur med två öglor. Djuren med kantföljande text delas i dem som har krökt hals och rak svans med vinklad fot, ett drag som också kännetecknar tre- och tvåöglestenar, samt dem vari hals och

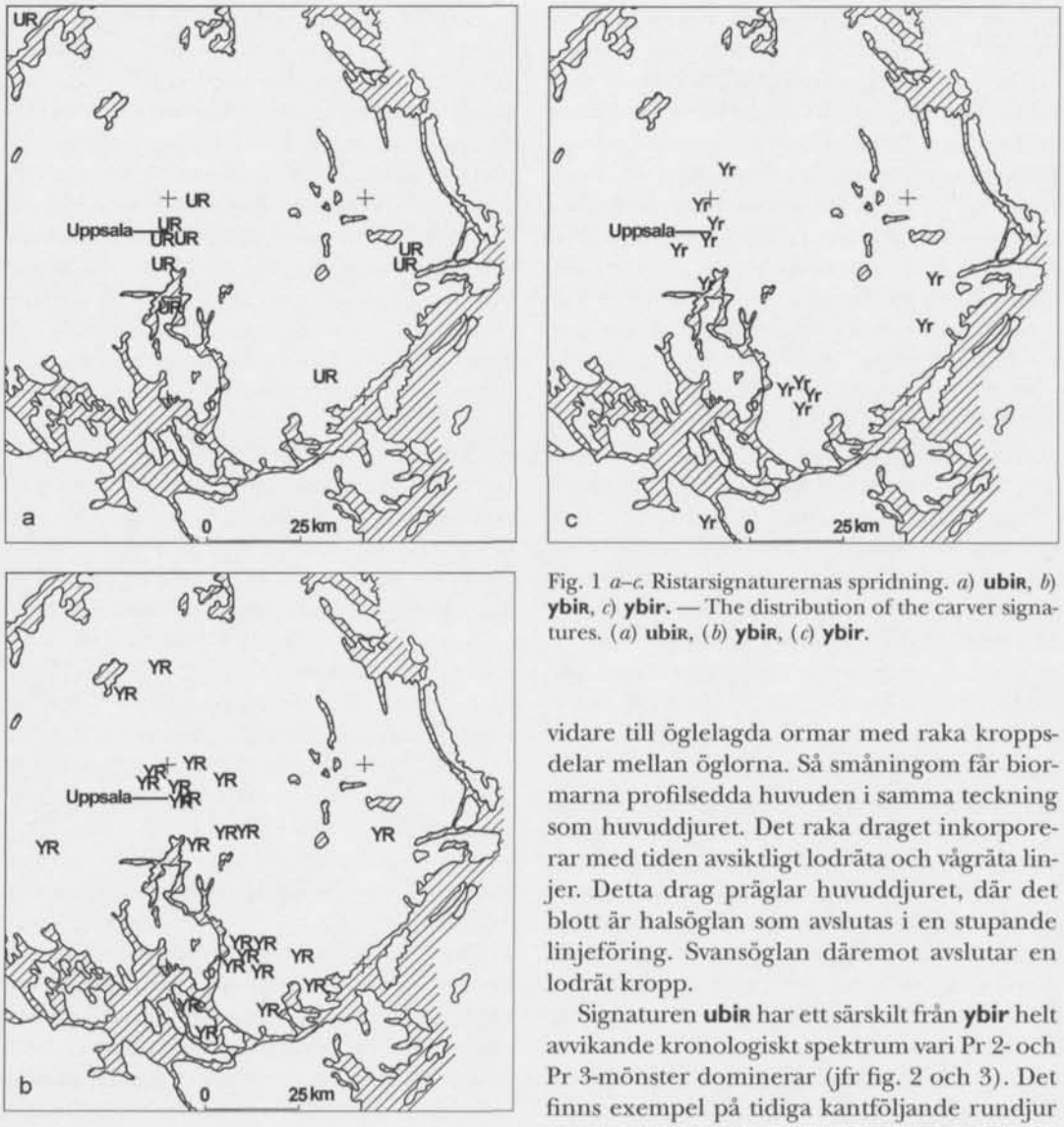

Fig. 1 *a–c.* Ristarsignaturernas spridning. *a*) **ubiR**, *b*) **ybiR**, *c*) **ybir.** — The distribution of the carver signatures. (*a*) **ubiR**, (*b*) **ybiR**, (*c*) **ybir**.

svans bildar öglor som är lagda i varandra. Detta drag är karakteristiskt för Pr 5-stenar och för de flesta av de stenar där texten är skild från de ornamentala öglorna.

Uppdelningen av den grundläggande designen stöds också av biormarnas karaktär, eftersom teckningen av biormar och tofsar förändrar sig parallellt med rundjuret och dess design. Biormarna utvecklar sig från ett ringlande i fågelperspektiv till ormar lagda i öglor förbundna av mjukt s-svängda kroppsdelar och vidare till öglelagda ormar med raka kroppsdelar mellan öglorna. Så småningom får biormarna profilsedda huvuden i samma teckning som huvuddjuret. Det raka draget inkorporerar med tiden avsiktligt lodräta och vågräta linjer. Detta drag präglar huvuddjuret, där det blott är halsöglan som avslutas i en stupande linjeföring. Svansöglan däremot avslutar en lodrät kropp.

Signaturen **ubiR** har ett särskilt från **ybir** helt avvikande kronologiskt spektrum vari Pr 2- och Pr 3-mönster dominerar (jfr fig. 2 och 3). Det finns exempel på tidiga kantföljande rundjur som är nästan helt runfyllda och som i ett tillfälle hålls i hop av ett koppel. Det är på två av dessa som uttrycken »råda runor» (ack.) förekommer och just där räcker det gott som signatur eftersom det knappt finns något ornament eller någon avancerad ristning att tala om på dessa stenar (jfr fig. 3, nr 1 och 2). Treögledesign är vanlig med exempel i Pr 3-stil som ligger nära en friare komposition med ringlande djur. De stramare kompositionerna är i Pr 4-stil, men trots detta avslöjar t.ex. en biorm, som slingrar sig i fågelperspektiv, beroendet av en design med rötter i Pr 3-stil. Det ena av två

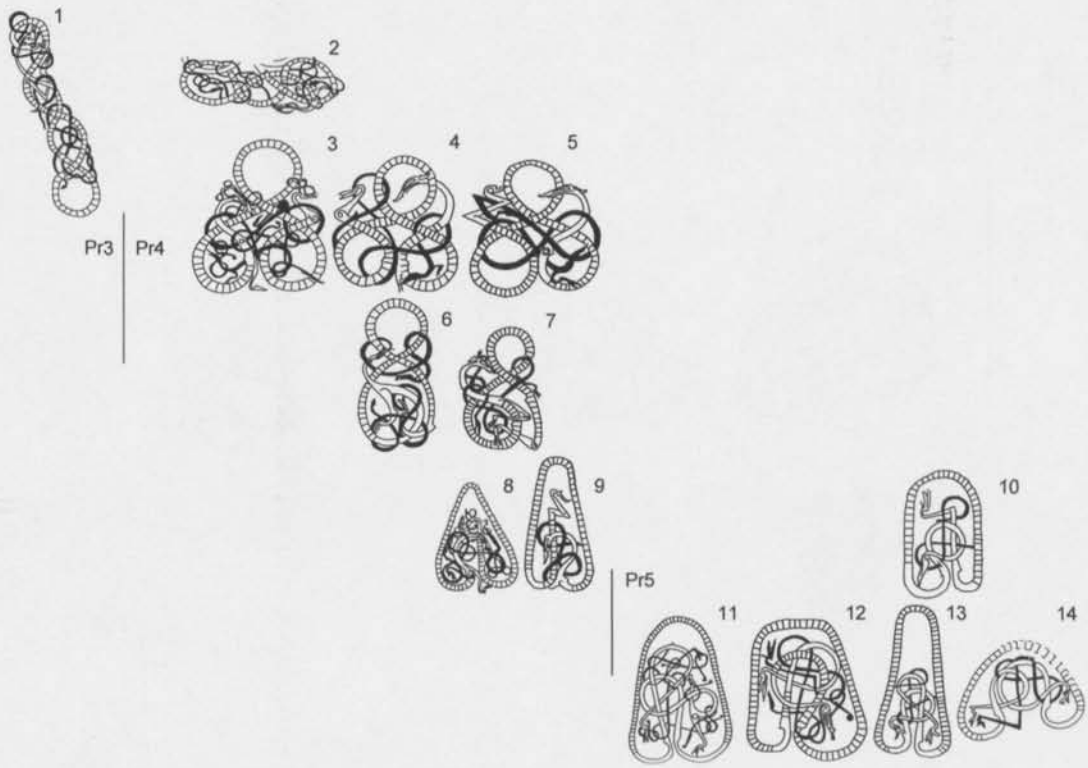

Fig. 2. Analysteckningar av **ybiʀs** produktion ordnade i förhållande till design och stilkronologi. — Analyses of **ybiʀ**'s production arranged according to design and style chronology.

exempel på Pr 4-stil har profilsedda biormar och stenen i Pr 5-stil har visserligen öglelagda biormar, men inte alltid raka kroppsavsnitt mellan öglorna. Kroppsavsnitten är i stället svängda och det kan tillkomma små haktofsar med en inflätad biorm som på U 181. Detta drag, som **ubiʀ**, men varken **ybiʀ** eller **ybir**, finner passande, ser vi också på den forlorade stenen U 926.

Sammanfattande kan man säga att **ubiʀ** aldrig når fram till typisk Pr 5-stil, vilket betyder att signaturen aldrig förbinds med den ögonlösa teckning av rundjurets huvud, som *finns* hos **ybiʀ** och som är *vanlig* hos **ybir**.

Jämför man ristningstekniken blir det uppenbart att **ubiʀ** signerat de mest tafatta ornamenten, vare sig denna tafatthet är oavsiktlig, som jag tror, eller om man med Hans Christiansson skall anta att den är ett avsiktligt stildrag (Christiansson 1959, s. 103 f., 212). **Ubiʀ** förblir en darrhänt ristare av kantiga öglor trots att man med tiden märker en viss förbättring. Något som i och för sig kan bero på stilens förenkling, som ställer färre krav på förmågan att teckna. **Ubiʀ** har alltid svårt att behärska biormarnas flätningsteknik och det händer ganska ofta att han förskjuter biormarnas kroppar, när de passerar under rundjuret, eller rundjurets kropp, när den korsar sig själv (fig. 5*a*). Dessutom finns det exempel på korsningar där det inte kan ses vilket djur som ligger överst (fig. 5*b*), liksom oavslutade slingor, t.ex. U 961, början på en liten biorm snett till höger om korset, eller U 893, en slinga som tangerar den vänstra korsarmen. Här och var får man med andra ord intryck av att ristaren inte själv komponerat sina mönster utan kopierat linjerna från en korsning till en annan. Ristaren har alltså inte först kritat upp en biorm som harmoniskt flätar sig kring rundjuret för att sedan, genom att sudda bort överskjutande linjer, bestämma hur ormens konturer skall huggas så att rytmen,

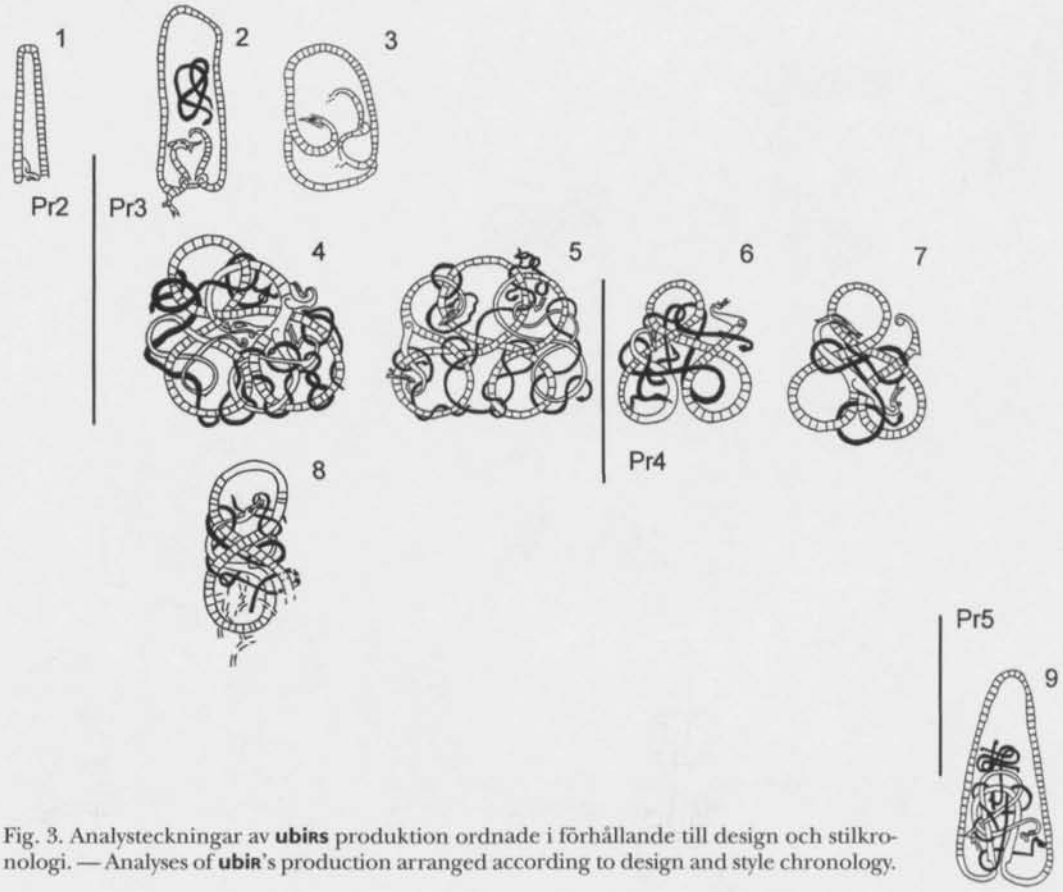

Fig. 3. Analysteckningar av **ubirs** produktion ordnade i förhållande till design och stilkronologi. — Analyses of **ubir**'s production arranged according to design and style chronology.

räknat från huvudet – under, över, under, över osv. – följs utan förskjutningar i sidled. Han har i stället ritat mönstret i segment och inte betänkt dess sammanhang.

Kanske är det i **ubirs** valhänthet som vi skall söka skälet till att **ybir** förtydligar sitt namn, Ofeg Öpir, på U489. Ser vi på den aktuella stenens placering i **ybirs** produktion (fig. 2 nr 6), så faller den tidigt och jämför vi den stilistiskt med **ubirs,** så faller den sent, dvs. vid en tid då **ubir** varit den kände ristaren. Den nykomling, som funnit sig vara den bättre konsthantverkaren, har alltså haft ett gott och självmedvetet skäl att peka ut sig själv.

Ybirs produktion (fig. 4) domineras av Pr5-design med separat kantföljande text, men tre- och tvåöglestenar förekommer. Stilistiskt sett ligger den äldsta stenen på gränsen mellan Pr 3 och Pr 4, men tyngdpunkten ligger i Pr 5-stil och då i ornament där rundjuret saknar öga. Det är just dessa ornament som skiljer **ybir** från **ubir** så som det på motsvarande sätt är **ubirs** tidiga stenar med kantföljande text och nästan helt textfyllt rundjur, som skiljer den signaturen från **ybir** och **ybir**. Mellan de två senare är det i stället tal om en mindre förskjutning av fördelningarnas kronologiska tyngdpunkt.

Sammanfattande kan man säga att rundjuret och biormarna förenklas i takt med det språkliga uttrycket. De stelnar i fasta mönster. Tendensen drabbar rundjuret först, men så småningom förenklas också biromarna till en stereotyp slinga med två eller tre öglor, som flätar sig kring ett rundjur vars halsögla och huvud ofta befinner sig i mönstrets nedre högre del. Precis som texten har mönstret stelnat och variationerna är få trots att linjeföringen blivit

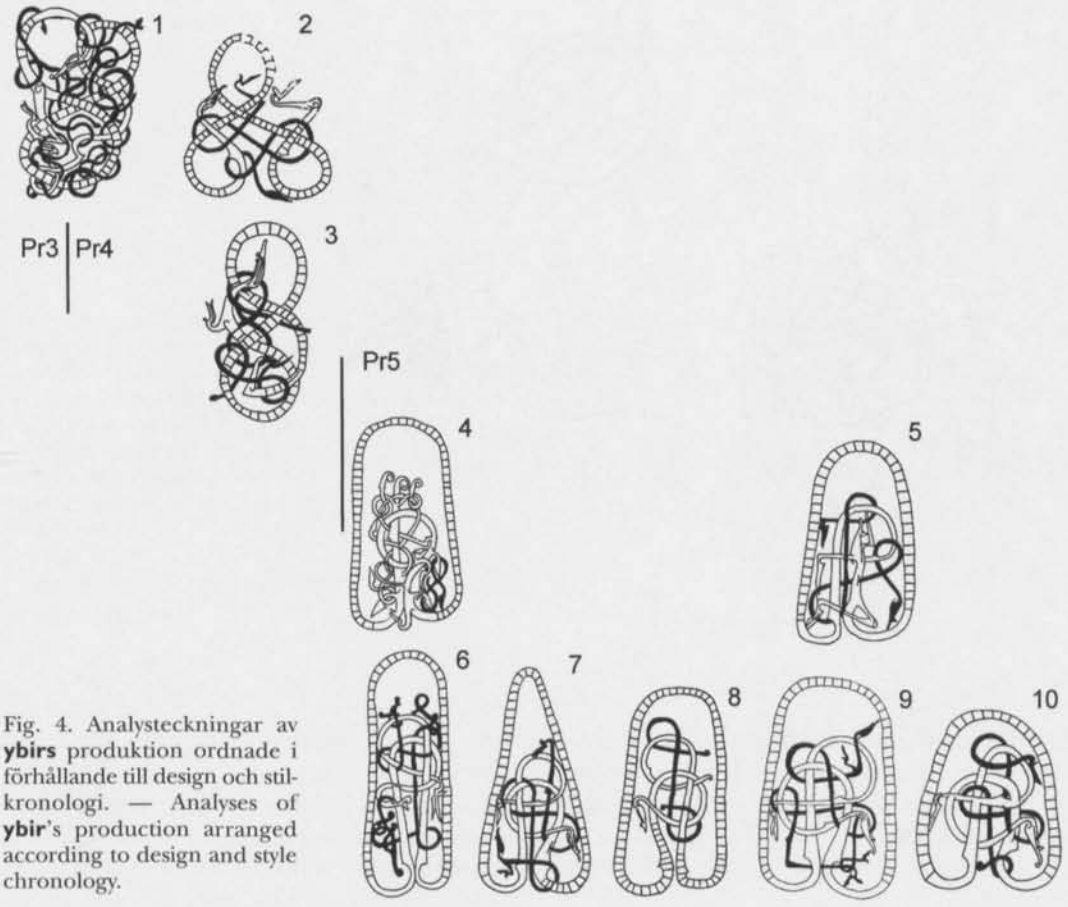

Fig. 4. Analysteckningar av **ybirs** produktion ordnade i förhållande till design och stilkronologi. — Analyses of **ybir**'s production arranged according to design and style chronology.

säkrare och det grafiska intrycket mer påtagligt.

Den fördjupade stilistiska analysen sorterar de tre signaturerna i en kronologisk följd där tyngdpunkten i populationerna faller något olika under slutet av 1000- och början av 1100-talet. Anledningen till att fördelningarna ser ut som de gör är naturligtvis åldersskillnad, men därtill en tendens för vissa designer att vara vanligast i samband med en viss profilteckning, samtidigt med att de har förmåga att leva genom olika stilar. Mellan stenar med ringlande djur och treöglestenar finns det således en glidande övergång, som motsvaras av förändringarna från Pr 3 till Pr 4. Treöglestenarna kan bära den förenkling som introduceras med Pr 4, men inte det skiljande av text och ornament som kännetecknar Pr 5. När detta behov uppträder kan man emellertid åter ta upp designen med kantföljande rundjur, dock med den modifikationen att texten dras bort från de delar av rundjuret som uppfattas som ornament. Allmänt sett har vi alltså en situation som bäddar för en viss kronologisk eftersläpning och stilistisk överlappning. Därför är det förhastat att se **ybiʀ** och **ybir** som två skilda individer med en delvis överlappande levnad. Kärnan i Åhléns avhandling är naturligtvis det starkaste stödet för denna slutsats.

Skälen till att man skall se **ubiʀ** som namnet på en individ skild från den som tecknar sig med de två andra signaturerna är både de olikheter i språk och linjeföring som skiljer monumenten åt, och det förhållandet att den samlade tidsrymd som alla monumenten täcker överstiger en rimlig mansålder, trots de möjligheter till kronologisk eftersläpning som runstenshantverket i sig, liksom också eventu-

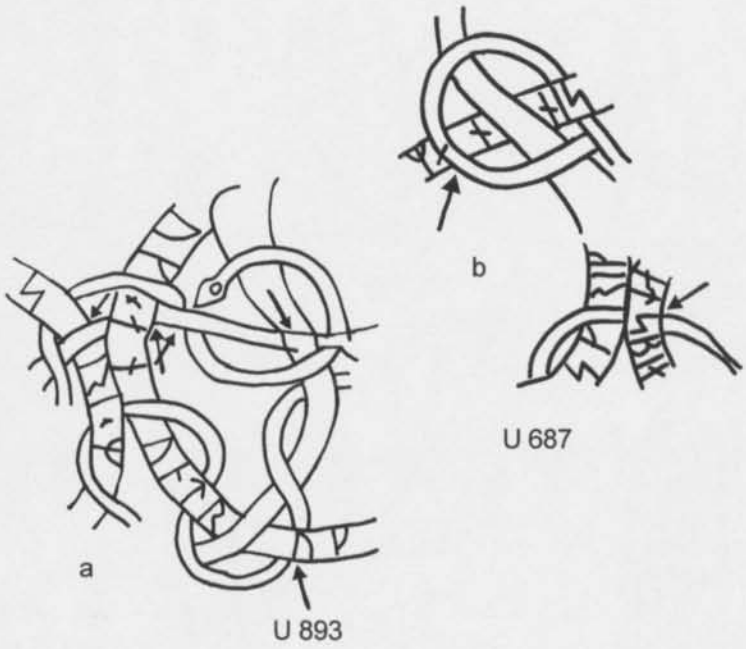

Fig. 5. Exempel på ristningsfel i **ubirs** produktion. *a*) Exempel från den invecklade ornamentiken på U 893 (jfr fig. 3, nr 4); *b*) exempel från den enkla stenen U 687 (jfr fig. 3, nr 7). — Carver's mistakes in **ubir**'s production. (*a*) examples from the complicated ornament on U 893 (cf. Fig. 3, no 4). (*b*) examples from the simpler ornament on U 687 (cf. Fig. 3, no 7).

ella önskemål från beställarnas sida, kan ge upphov till. Samtidigt kan det inte förnekas att det finns en viss kronologisk överlappning mellan **ubir** och **ybir**, och den kan mycket väl ha fyllt 1080-talet eller kanske tiden mellan 1075 och 1090.

När det gäller Pr 5-ormanentiken avslöjar skillnaden mellan **ybir** och **ybir** en kronologisk skiktning mellan de två typerna av profilsedda djur som kännetecknar denna stil. **Ybir**-stenar innehåller flera trubbnosiga huvuden med hög panna (fig. 2 nr 11, 13 och 14), men i **ybirs** produktion är sådana huvuden jämförelsevis få (fig. 4 nr 6). **Ybirs** produktion kännetecknas i stället av profilsedda långnosiga och ögonlösa djurhuvuden, som tycks hänga ihop med Pr 4-oramentiken. Av den stilistiska balansen mellan **ybir** och **ybir,** liksom det faktum att **ubirs** Pr 5-sten har ett trubbnosigt rundjur, förstår vi att ögonlösa Pr 5-huvuden är ett element som följer på en period av kontrasterande kurvatur i teckningen av djurhuvudena. Vi står alltså inför ett exempel på att den gradvisa förändringen i sättet att teckna, *transformationen*, under en relativ kort tid bryts. Man kan säga att brottet utgör en *inversion* av sättet att teckna djurhuvudena och det brottet upphäver också tillfälligt den tendens till förenkling och teckning med räta linjer som börjar med Pr 4-ornamenten. Det går naturligtvis inte att säga om denna stilistiska reaktion, den trubbnosiga Pr 5-stilen, utesluter den strömlinjeformade ögonlösa stilen. Inte desto mindre måste det framhållas att den stilistiska brytningen och den kontinuerliga förändringen låter sig analyseras med Lévi-Strauss' begrepp om inversion och transformation (Lévi-Strauss 1955, s. 225; jfr fig. 6).

Vetenskapshistoriskt är det intressant att de två strukturella drag som Lévi-Strauss formaliserade i sin analys av myter har sina analytiska motsvarigheter i de resonemang som låg bakom Bertil Almgrens kurvaturbegrepp (1955, s. 70 ff.), som den aktuella stilanalysen knyter an till. Det begreppet kunde i analys av utveckling eller förändring rymma både transformation och inversion inom en given tidsperiod genom att skilja elementet, symbolen eller ikonen, t.ex. djurhuvudet, dvs. det narrativa eller föreställande elementet, från teckningen eller den arbiträra konceptionen, dvs. förståelsen av detsamma. Därvid avslöjades det hur just

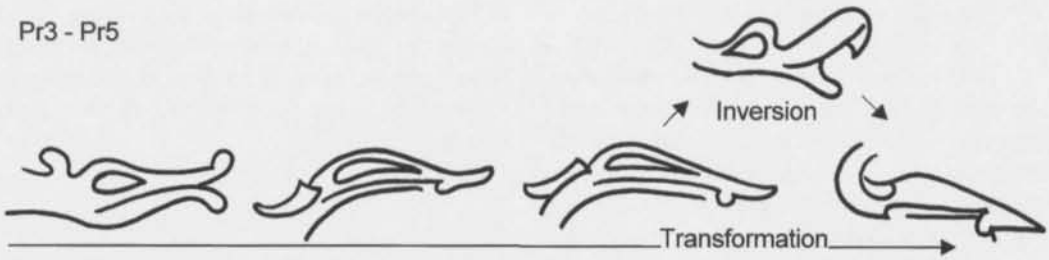

Fig. 6. Transformation och inversion i teckningen av det sena 1000- och tidiga 1100-talets djurhuvuden. Exemplen hämtade ur fig. 2 och 3. — Transformation and inversion in the drawing of the animal's head during the late 10th and early 11th century. Examples from Figs. 2 and 3.

strukturella drag inom ett komplex av symboler kommer till uttryck genom ett konsthantverk. Kurvaturmetoden blev därigenom ett tidigt arkeologiskt exempel på möjligheten att genom analys av materiella sammanhang påvisa ett samhälles medvetna självförståelse. I stället för att förlita sig på *vor Forvisning om at der hersker Orden og Lovmæssighed i Tilværelsen*, som först Sophus Müller kände sig nödgad att omfatta och som till slut Mats Malmer fann vara ett oproblematiskt fundament för alla slutsatser (Müller 1884, s. 185 ; Malmer 1963, s. 27), visade kurvaturanalysen att det också i förhistoriska samhällen är sättet att förhålla sig till just samhällets alla yttringar, som är det intressanta.

Den stilistiska inversionen, förkortat Pr 5i, är inte bara intressant för att den råkar vara mer samtida med **ybiʀ** än med **ybir**, den är också viktig för att den speglar ett mentalt drag på linje med det som kan få folk att hålla styvt på Öpirs bruk av **h**-runan. Det är ett val på samma nivå som det textuella valet.

Avslutning

Vi kan inte med fullständig säkerhet säga om det ligger *en* eller *flera* människor bakom signaturerna Öpir och redan under 1000- och 1100-talen kan omständigheterna ha berövat oss möjligheten att visa det ena eller det andra. Det precisa förhållandet mellan människan och hennes verk visar sig för övrigt alltid svårt att utreda. Sett ur den ovan anlagda metodiska synvinkeln kan man dock våga påstå att det fanns två olika ristare vid namn Öpir. Av dessa var den yngre den mest professionelle och produktive, och han moderniserade med tiden sin signatur. Inte desto mindre visar forskningen kring Öpir, själva idén att »signera» stenar, förtydligandet *Ofeg Öpir* och i någon mån den aktuella undersökningen, hur försiktig man bör vara med att attribuera en enskild anonym ristning till en viss ristare, ty det är uppenbarligen lätt att missuppfatta en signatur och finna en individ som inte funnits. Därför är det metodiskt sett problematiskt att utgå från att Öpir var *en* enda person.

Vi kan därutöver tillåta oss den konklusionen att åtminstone Ofeg Öpir ogärna såg sig förväxlad med andra och därför förekom väl, man och man emellan, just förväxling och osäkra attributioner redan på 1000-talet. Detta bör vara ett *memento* för den del av dagens forskning som i attributionssyfte arbetar med traditionella variabler inom fälten språk, innebörd och stil (jfr Källström 1997, s. 39 ff.). Enkelt uttryckt kan man säga att det krävs mer huggteknisk bevisning (jfr Freij 1986; Kritzler 1995, s. 27) för att säkert binda en ristare vid den anonyma och konventionella alldaglighet som den osignerade ristningen kan sägas vara. Tekniken förbinder dessutom enbart mejselföringen och handlaget med namnet. Kan man emellertid lägga sin fascination inför den enskilde åt sidan, för att i stället intressera sig för det enhetliga som unikt i förhållande till det andra, det som är annorlunda, så återfår variablerna språk, innebörd, runteckning, design och stil sin charm, eftersom de återförts till en kunskapsnivå där de på ett lättfattligt sätt hör hemma, nämligen som de gemensamma näm-

narna för olika materiella och textuella mönster.

På den nivån är det med **ubiʀ**, **ybiʀ**, **ybir**, som med mycket annat i den mellansvenska runstenstraditionen, en fråga om hur en tradition förvandlas och delvis töms på sitt ursprungliga innehåll genom ständig upprepning och ty åtföljande banalisering – en anpassning till en ny tids krav trots ett och annat pregnant skifte i transformationen och en och annan inversion. I samband med detta är **ybiʀ** resp. **ybir** intressant eftersom analysen ger vid handen att vi p.g.a. skiftet i teckningen av namnet kan se hur traditionen under ett yrkesliv i slutet av 1000- och början 1100-talet förändras.

Kronologiskt sett föregår den andra missionsvågen, (Herschend 1994, s. 29 ff.), som runstenarna också speglar, **ybiʀ** och bristen på böner i hans produktion tyder på att hans arbeten hakar på den konsolidering som följer på väckelsen. Det faktum att så mycket som en fjärdedel av hans stenar är brostenar antyder samma sak. Därför skall man tänka sig 1070-talet fram till 1100 e.Kr. som hans tid, en tid då förkristen ideologi slutligen spelar ut sin roll. I motsats till **ybiʀ** träffas **ubiʀ** tidsmässigt av den andra bönevågen bland runstensresarna och hans produktion innehåller inte förvånande en bön, en Pr 3-sten med koppel (fig. 3 nr 2). Blott en enda, en tiondedel av hans stenar, är en brosten, †U 565 som sannolikt är en Pr 4-sten. Sist visar det sig att **ybir** förstås inte ristat någon bön och att hans brosten, treöglestenen i Pr 4-stil U 142 är tidig i hans produktion (jfr fig. 4, nr 2). **Ybirs** produktion ligger därför med all sannolikhet nästan helt och hållet i 1100-talet, eftersom vi bör räkna med en viss stilistisk eftersläpning och inte ta ett par Pr 4-stenar till intäkt för ristningar på 1080-talet.

Huruvida Öpir bytt namnteckning över en natt eller om han under en period tecknat sig ömsom si ömsom så, går inte att svara på även om vi naturligtvis kan förklara den kronologiska överlappningen med hänvisning till en period med skiftande namnteckning. Man kan också hävda att den grova kronologiska upplösningen i undersökningen av namnens stavning som tyder på abrupt förändring, nyanseras av den fina upplösningen som stavningen av Öpir belyser. Det visar att förändringen kan ha tagit ca 10 år att genomföra. Hur som helst tycks bytet av signatur ha varit så definitivt att skillnaden mellan den yngre och den äldre mannen blir tydlig.

Referenser

Almgren, B. 1955. *Bronsnycklar och djurornamentik.* Uppsala.

Brink, S. 1997. Forsaringen – Nordens äldsta lagbud. *Beretning fra det femtende tværfaglige vikingesymposium.* E. Roesdahl och P. Meulengracht Sørensen (utg.) Højbjerg.

Christiansson, H. 1959. *Sydskandinavisk stil.* Uppsala.

Freij, H. 1991. »Viking ristade och Grimulf». Studier av runstenars spårprofiler och huggmärken. Laborativ Arkeologi 1.

Gräslund, A.-S. 1991. Runstenar – om ornamentik och datering. *Tor 23.*

— 1992. Runstenar – om ornamentik och datering II. *Tor 24.*

— 1997. Kristnandet ur ett kvinnoperspektiv. B. Nilsson (red.) *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv.* Uppsala.

Hagenfeldt, S. E. & Palm, R. 1996. *Sand-stone Runestones. The use of sandstone for erected runestones.* (Runica et Mediævalia. Scripta maiora, 2). Stockholm.

Herschend, F. 1994. *The recasting of a symbolic value.* (Occasional Papers in Archaeology, 3). Uppsala.

— 1997. Recension av Stefan E. Hagenfeldt och Rune Palm: »Sand-stone Runestones. The use of sandstone for erected runestones.» (Runica et Mediævalia. Scripta maiora, 2). Stockholm 1996. *Fornvännen.*

Kitzler, L. 1995. Ytstrukturanalys av Hillersjö-ättens runstenar. Samt av runstenar vid Hilleshög kyrka. C-D-uppsats i laborativ arkeologi vid Stockholms universitet läsåret 1994/95 vol 1.

Källström, M. 1997. Runstenen Sö 204 i Överselö kyrka. Ett rekonstruktionsförslag, ett namnproblem och en ristarattribuering. *Blandade runstudier 2.* (Runrön 11)

Lager, L. 1995. Kors på svenska runstenar. Examensarbete Arkeologiska institutionen Uppsala universitet.

Lévi-Strauss, C. 1955. *The structural study of myth.* Structural anthropology. C. Jacobson & B. Grundfest Schoepf (trans.) New York 1963.

Malmer, M. 1963. *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria.* Lund.

Malone, K. 1962 (utg.). *Widsith* (Anglistica 13). København.

Moltke, E. 1974. Guldhornsgåder – de rigtige og de selvskabte. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1972* (1974).

Müller, S. 1884. Mindre bidrag til den forhistoriska

archæologis methode. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1884.*
Peterson, L. 1983. Om s.k. palatalt r i fornsvenskan. *Arkiv för nordisk filologi 98.*
— 1994. *Svenskt runordsregister.* Andra reviderade upplagan. (Runrön 2) Uppsala.
Sundquist, M. 1996. Treöglerunstenar i Uppland. Examensarbete, Arkeologiska institutionen Uppsala universitet.
Þrainsson, Þ., 1995. Vid Urdarbrunnen. Examensarbete, Arkeologiska institutionen Uppsala universitet.
Åhlén, M. 1997. *Runristaren Öpir. En monografi.* (Runrön 12) Uppsala.

Summary

The paper is an archaeologist's reaction upon reading Marit Åhlén's dissertation *Runristaren Öpir. En monografi* (The rune-master Öpir. A monograph). It seeks to demonstrate the error of taking for granted what ought to have been a conclusion, namely that Öpir was one person only. Analysis of the material signed either **ubir**, **ybir** or **ybiʀ** indicates that **ubir** was one person and **ybiʀ**/**ybir** another. This conclusion rests on chronological, linguistic and geographical arguments. The total production of the three signatures would seem to cover 90 years of rather intense stone carving. The incorrect or bewildering use of the **h**-rune is not found on stones signed **ubiʀ**, who on the other hand shows signs of dyslexia and an odd way of using the **f**-rune. Even the distribution of the stones shows **ubir** to be different from **ybir**/**ybir**. As regards the zoomorphic style there are also differences between the signatures, but it is more interesting that they are so well arranged in terms of style chronology. In all probability this is due to the fact that they overlap. Changes in design, style and linguistic expression would seem to reflect the general development of the rune-stone tradition in the Mälar valley, while the truly personal differences are few and moot. For this reason it seems very appropriate to point out the dangers of attribution of anonymous rune-stones. Failure to recognise the two partly contemporary Öpirs is in itself an equally good reason. The point of the signatures is thus not that they designate a specific person, but that, on occasions, they can be seen as common denominators of relatively sharply defined preferences. They denote an attitude within the rune-stone tradition and the three signatures **ubiʀ**, **ybiʀ** and **ybir** are examples thereof .